

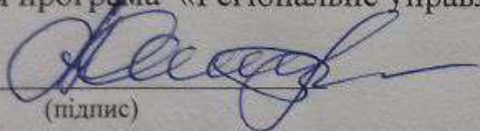
МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, СПОРТУ
ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ
КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: Фінансова децентралізація як основа регіонального розвитку

Здобувача вищої освіти II курсу, МПА-22-1 групи,
спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування,
освітня програма «Регіональне управління та самоврядування».

(підпис)

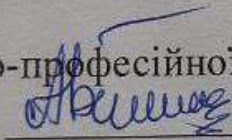
Ставничий Андрій Олексійович
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник

Гусятинський Микола Володимирович,
к.тех.н., доцент, доцент кафедри

Керівник освітньо-професійної
програми

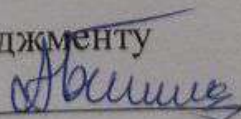

Близнюк Андрій Станіславович, д.н.держ.упр.,
доцент, професор кафедри

Допущено до захисту за рішенням кафедри менеджменту та публічного
управління

протокол від «25» січня 2024 № 4

Т.в.о. завідувача кафедри менеджменту
та публічного управління

Близнюк Андрій Станіславович,
д.н.держ.упр., доцент, професор
кафедри

Реєстрація № 14 05.02.2024

(дата)

[Signature]
(підпис відповідальної особи)

Результати перевірки

19.01.2024

(до захисту, на доопрацювання)

(дата)

[Signature]
(підпис)

Результат захисту

5 (відмінно) / 90 балів 15.02.2024

(оцінка)

(дата)

[Signature]
(підпис)

Голова комісії:

[Signature]
(підпис)

Я. Л. Варшавець
(ініціали, прізвище)

Члени комісії:

[Signature]

(підпис)

А. С. Ризниш

(ініціали, прізвище)

[Signature]

(підпис)

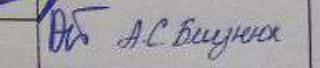
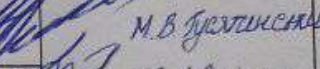
Н. В. Грабовенко

(ініціали, прізвище)

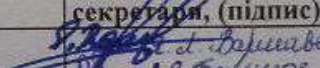
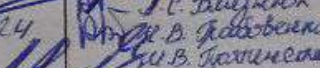
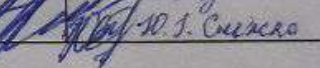
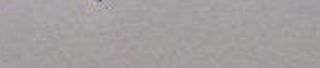
[Signature]
(підпис)

М. В. Бремисоний
(ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови комісії, членів комісії, секретаря,
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	9		
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	4		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	23		
4. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	9		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	45		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	90		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100- бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
90	A	5	15.02.2024	

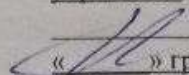
Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЄКТС

Оцінка за 100-бальною	Оцінка за шкалою	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	B	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	EX	2 (незадовільно)

Факультет соціально-гуманітарних технологій та менеджменту
Кафедра соціальної філософії та управління
Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
Освітня програма «Регіональне управління та самоврядування»

Затверджую

Завідувач кафедри соціальної філософії та управління

 Л.В. Чупрій
«13» грудня 2022 р.

Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти
Ставничий Андрій Олексійович
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи

Фінансова децентралізація як основа регіонального розвитку

Затверджена наказом ректора від «13» 02.2023 №197

2. Строк здачі закінченої роботи 05.02.2024

3. Цільова установка

Мета роботи є визначити теоретико-прикладні аспекти фінансової децентралізації як основи регіонального (місцевого) розвитку, розглянути європейський досвід децентралізації та елементи які можна реалізувати в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку місцевих бюджетів у контексті фінансової децентралізації.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходи та прикладні аспекти розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації в Україні.

Вихідні дані до роботи

Перелік графічного матеріалу: рисунки, таблиці, діаграми: Таблиця 1.1. Зміна ролі органів влади в контексті фінансової децентралізації, Рис. 1.2. Недоліки та переваги фінансової децентралізації, Рис. 2.1. Еволюція системи прямих міжбюджетних відносин між державним бюджетом та місцевими бюджетами, Таблиця 2.4 Інтегральний коефіцієнт фінансової децентралізації на макrorівні за період 2015 – 2020 рр, Рис. 2.2. Графічне співставлення рівня фінансової децентралізації бюджетів обласних центрів України за 2016 р. та 2020 р, Таблиця 2.7. Вплив показників фінансової децентралізації на рівень соціально-економічного розвитку територій України за 2016-2020 рр., Рис. 3.1. Класифікація адміністративно-територіальних одиниць відповідно до Системи номенклатури територіально-статистичних одиниць за критерієм чисельності населення (NUTS), Рис. 1.1. Складові та фінансові орієнтири цільової спрямованості процесу децентралізації державної влади в фінансовій сфері, Рис. Модель оцінки рівня фінансової децентралізації, Таблиця 2.2. Система показників оцінки фінансової децентралізації на макrorівні, Таблиця 2.3. Система показників оцінки фінансової децентралізації на мікрорівні, Таблиця 2.5. Характеристика рівня фінансової

децентралізації місцевих бюджетів обласних центрів за період 2016-2020 рр., Таблиця 2.6. Група
бюджетів обласних центрів за рівнем фінансової децентралізації у 2016-2020 рр., Таблиця 3.1. К
адміністративно-територіальних одиниць базового рівня в окремих країнах Європи

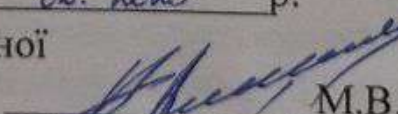
Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом) **РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДРУНТЯ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ**, 1.1. Поняття сутності та процесу децентралізації на місцевому рівні, 1.2. Фінансова децентралізація та фінансова самостійність місцевого самоврядування, основні аспекти взаємозалежності та взаємодія, **РОЗДІЛ 2. СТАН ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ФІНАНСОВОЇ САМОСТІЙНОСТІ МІСЦЕВИХ САМОВРЯДУВАНЬ В УКРАЇНІ**, 2.1. Фінансова спроможність громад в умовах воєнного стану, 2.2. Оцінка рівня фінансової децентралізації місцевих бюджетів в Україні, **РОЗДІЛ 3. СВІТОВИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ**

Календарний план виконання роботи

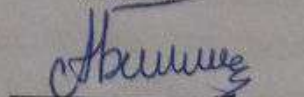
№ п/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання		Примітки
		За планом	Фактично	
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел, постановка проблеми та складання плану роботи	28.11.2022	28.11.2022	
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання його керівнику	26.06.2023	26.06.2023	
3.	Підготовка другого розділу роботи та подання його керівнику	20.12.2023	20.12.2023	
4.	Підготовка третього розділу роботи та подання його керівнику	25.12.2023	25.12.2023	
5.	Підготовка вступу та формування висновків, списку літературних джерел. Оформлення роботи згідно вимог ДПУ та подання її керівнику	28.12.2023	28.12.2023	
6.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	до 15.01.2024	15.01.2024	
7.	Отримання відгуку керівника	25.01.2024	25.01.2024	
8.	Отримання зовнішньої рецензії	29.01.2024	29.01.2024	
9.	Попередній захист роботи	18.01.2024 19.01.2024	19.01.2024	
10.	Перевірка роботи на унікальність	22.01.2024	22.01.2024	
11.	Допуск кваліфікаційної роботи до захисту зав. каф.	до 05.02.2024		
12.	Захист роботи	14.02.2024 15.02.2024		

4. Дата видачі завдання « 14 » 02. 2023 р.

5. Керівник випускної кваліфікаційної роботи

(підпис) М.В. Гусятинський
(прізвище, ініціал)

10. Керівник освітньо-професійної програми

(підпис) А.С. Близнюк
(прізвище, ініціал)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

(підпис) А.О. Ставничук
(прізвище, ініціал)

ANNOTATION

Financial decentralization as the basis of regional development

The purpose of the qualification work is to determine the theoretical and practical aspects of financial decentralization as the basis of regional (local) development, to consider the European experience of decentralization and elements that can be implemented in Ukraine.

The tasks are defined as:

- reveal the concept of the essence and process of decentralization at the local level;
- outline the main aspects of interdependence and interaction of financial decentralization and financial independence of local self-government;;
- analyze the results of the financial decentralization reform in Ukraine;
- assess the impact of financial decentralization on the socio-economic development of the territory;
- consider the global experience of formation and development of local budgets in conditions of decentralization.

The object of the research is the development processes of local budgets in the context of financial decentralization.

The subject of the research is the theoretical and methodological principles, methodological approaches and applied aspects of the development of local budgets in the conditions of financial decentralization in Ukraine.

Based on the results of the research, conclusions were formulated and reasonable proposals were made.

Obtained results. The theoretical provisions developed in the research have been brought to the level of concrete proposals that can be implemented in the domestic practice of state administration regarding the cooperation of authorities, as well as to ensure the teaching of the educational discipline "Public administration and administration", "State and regional administration".

The qualification work contains __60__ pages, _3 tables, __10__ figures, a list of used sources from _37__ items, 6 appendices.

Keywords: decentralization, autonomy, financial independence, local budget, socio-economic development.

The year of completion of the thesis is 2022-2024.

The year of job protection is 2024.

АННОТАЦІЯ

Фінансова децентралізація як основа регіонального розвитку

Метою кваліфікаційної роботи окреслено визначити теоретико-прикладні аспекти фінансової децентралізації як основи регіонального (місцевого) розвитку, розглянути європейський досвід децентралізації та елементи які можна реалізувати в Україні.

Завданнями визначено:

- розкрити поняття сутності та процесу децентралізації на місцевому рівні;
- окреслити основні аспекти взаємозалежності та взаємодія фінансової децентралізації та фінансової самостійності місцевого самоврядування;
- проаналізувати результати проведення реформи фінансової децентралізації в Україні;
- оцінити вплив фінансової децентралізації на соціально-економічний розвиток території;
- розглянути світовий досвід формування та розвитку місцевих бюджетів в умовах децентралізації.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку місцевих бюджетів у контексті фінансової децентралізації.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходи та прикладні аспекти розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації в Україні.

За результатами дослідження сформульовано висновки та зроблено обґрунтовані пропозиції.

Одержані результати Розроблені в дослідженні теоретичні положення доведені до рівня конкретних пропозицій можуть бути реалізовані у вітчизняній практиці державного управління щодо співпраці органів влади, також для забезпечення викладання навчальної дисципліни «Публічне управління та адміністрування», «Державне та регіональне управління».

Кваліфікаційна робота містить 60 сторінок, 3 таблиця, 10 рисунків, список використаних джерел з 37 найменувань, 6 додатків.

Ключові слова: децентралізація, автономія, фінансова самостійність, місцевий бюджет, соціально-економічний розвиток.

Рік виконання дипломної роботи 2022-2024.

Рік захисту роботи 2024.

ЗМІСТ

ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	12
1.1. Поняття сутності та процесу децентралізації на місцевому рівні	12
1.2. Фінансова децентралізація та фінансова самостійність місцевого самоврядування: основні аспекти взаємозалежності та взаємодія	16
РОЗДІЛ 2. СТАН ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ФІНАНСОВОЇ САМОСТІЙНІСТЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	24
2.1. Аналіз результатів проведення реформи фінансової децентралізації в Україні	24
2.2. Оцінка впливу фінансової децентралізації на соціально-економічний розвиток території	31
РОЗДІЛ 3. СВІТОВИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	36
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ	52

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Місцеві бюджети є фінансовою основою розвитку територіальних громад. У процесі реформування місцевого самоврядування та регулювання місцевої влади функціонування місцевих бюджетів має бути спрямоване на впровадження механізмів мобілізації внутрішнього потенціалу та збільшення дохідної бази, забезпечення оптимального використання ресурсів територіальних громад та стабільного економічного розвитку.

Особливої актуальності ці питання набувають в умовах реалізації першого етапу адміністративно-територіальної реформи, змін у бюджетному та податковому законодавстві, впровадження низки секторальних реформ.

У контексті цих змін з'явилися нові ризики, вирішення яких вперше покладено на органи місцевого самоврядування.

Теоретичні аспекти розвитку місцевих бюджетів як фінансової основи існування територіальних громад досліджувала низка науковців в Україні та за кордоном: див. В. Андрущенко, В. Базилевич, С. Буковинський, А. Буряченко, О. Василик, Р. Гнейст, О. Кириленко, О. Ковалюк, В. Кравченко, М. Крутецький, І. Луніна, В. Лебедєв, С. Мих. Лебедєв, С. Михайленко, В. Опарін, М. Орзіх, Т. Пасєнко, Ю. Пасічник, О. Підхомний, Д. Полозенко, С. Сембер Л. Тарангул, О. Тимченко, В. Тропіна, М. Чумаченко, Р. Штурм, І. Янжул та ін. Питання ресурсного забезпечення розвитку адміністративно-територіальних одиниць в умовах фіскальної децентралізації досліджували такі вчені: І. Вахович, Г. Возняк, Б. Данюшин, В. Дем'янушин, Я. Дропа, Я. Жаліло, М. Карлін, М. Крупка, К. Павлюк, В. Пилипів, Є. Рушковський, А. Соколовська, І. Стронянська, І. Чугунов, С. Юрій та інші. Налагодженню системи міжбюджетних відносин та ефективному розподілу трансфертів, забезпеченню горизонтальної та вертикальної справедливості присвячені

праці Д. Ваньковича, Н. Демчишак, О. Замасло, А. Крисоватого, Р. Паславської, Б. Пусіка, Н. Швець.

Водночас питання, пов'язані з формуванням місцевих бюджетів в умовах трансформації економічної та адміністративної системи, з урахуванням зміни ролі органів місцевого самоврядування у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальних громад, зокрема бюджетної децентралізації, створення фінансово спроможних регіональних громад та запровадження інструментів управління фінансово-економічними процесами на місцевому рівні, є недостатньо дослідженими в науковій літературі.

Існує потреба в системних дослідженнях щодо формування бюджетів об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Сучасні виклики, пов'язані з процесом децентралізації та трансформацією фіскальної системи на всіх рівнях, вимагають визначення ролі місцевих бюджетів у досягненні стратегічних цілей реформи.

Метою кваліфікаційної роботи окреслено визначити теоретико-прикладні аспекти фінансової децентралізації як основи регіонального (місцевого) розвитку, розглянути європейський досвід децентралізації та елементи які можна реалізувати в Україні.

Завданнями визначено:

- розкрити поняття сутності та процесу децентралізації на місцевому рівні;
- окреслити основні аспекти взаємозалежності та взаємодія фінансової децентралізації та фінансової самостійності місцевого самоврядування.;
- проаналізувати результати проведення реформи фінансової децентралізації в Україні;
- оцінити вплив фінансової децентралізації на соціально-економічний розвиток території;
- розглянути світовий досвід формування та розвитку місцевих бюджетів в умовах децентралізації.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку місцевих бюджетів у контексті фінансової децентралізації.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходи та прикладні аспекти розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації в Україні.

Методи дослідження. Теоретичні засади та науково-методологічна база дослідження ґрунтуються на принципах об'єктивності та наукової об'єктивності основних положень економічної теорії, комплексного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, взаємовідносин державних і місцевих фінансів та бюджетів, державного регулювання економіки, а також аналізу соціально-економічних процесів і явищ. При розробці теоретико-методологічних і практичних засад розвитку місцевих бюджетів використано такі сучасні наукові методи: діалектичної гносеології (формування теоретичних засад управління соціально-економічним розвитком на місцевому рівні та вплив бюджетної децентралізації на розвиток місцевих бюджетів); історичний підхід (місцеві бюджети в сучасній Україні). Еволюція становлення системи та дослідження її особливостей), системний аналіз (дослідження складових розвитку місцевих бюджетів, їх формування та виконання), аналітичні методи (дослідження формування та реалізації системи місцевих бюджетів в Україні) (дослідження формування та реалізації системи місцевих бюджетів в Україні).

Джерелами нормативно-правової, аналітичної та статистичної інформації є Закони України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування, веб-сайти Міністерства фінансів України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Державної служби статистики України, місцевих рад та ОТГ.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

1.1. Поняття сутності та процесу децентралізації на місцевому рівні

Сприяння ефективній та повноцінній реалізації бюджетної реформи, спрямованої на бюджетну децентралізацію, створення реальних передумов для набуття органами місцевого самоврядування фінансової автономії та регулювання процесу формування місцевих бюджетів - це загалом досить складний бюджетний процес, який має різні напрями реалізації, що пов'язано, насамперед, з державним будівництвом, соціальними рішеннями та досить широким спектром проявів різних суспільних проблем. Це тісно пов'язано з досить широкими проявами різномірних соціальних проблем.

Тому важливою умовою успішної реалізації такого процесу на сучасному етапі активізації різноманітних структурних та інноваційних перетворень національної економіки є обґрунтування комплексного теоретико-методологічного підґрунтя формування місцевих бюджетів в умовах фіскальної децентралізації, що дозволить забезпечити ефективне бюджетування. Створення відповідних передумов для перерозподілу владних повноважень без втрати контролю та мети функціонування динамічної системи управління місцевими фінансами та без втрати контролю та мети функціонування динамічної системи управління місцевими фінансами та без втрати контролю та мети функціонування динамічної системи управління місцевими фінансами та без втрати контролю та мети функціонування динамічної системи управління місцевими фінансами; та обґрунтування засад.

Тобто використання нових інструментів управління місцевими бюджетами (що є дуже доречним з огляду на поглиблення динамічних змін у

сфері охорони здоров'я, освіти та інших сферах для задоволення потреб відповідних регіонів).

Узагальнюючи положення, викладені у працях вітчизняних та зарубіжних науковців [24;29], зміст відповідних реформаторських заходів має такі характеристики:

- Децентралізація у фінансальній сфері має розглядатися як один із ключових елементів у контексті формування механізму перерозподілу державної влади, виняткове значення якого (разом із заходами з політичної та адміністративної децентралізації) тісно і безпосередньо пов'язане з виконанням розподільчої функції держави.

- Виняткова важливість державних фінансів (у кількісному, якісному та структурному відношенні) для належного та ефективного виконання функцій держави та вирішення територіальних проблем зумовлює необхідність передбачення та планування фінансових аспектів будь-яких заходів з децентралізації державної влади, визначення доцільності проведення реформ та запропонованих заходів. При цьому необхідно ідентифікувати широке коло потенційних ризиків і небезпек, які є основними критеріями оцінки оптимальності.

- Бюджетна система є фундаментальним елементом державного устрою, а міжбюджетні відносини не лише виконують функцію розподілу, а й підтримують та гарантують стабільні відносини між елементами державних структур та складовими національної економічної системи на всіх рівнях (регіональний та галузевий контекст). Тому проектування будь-яких суттєвих змін у фінансальній сфері безпосередньо впливає на всі без винятку аспекти функціонування та розвитку держави;

- Водночас, успіх реалізації реформ та формування широкого партнерства залежить від того, наскільки повно реалізуються основні інтереси сторін такої угоди (вираженням цього є ступінь добровільності їх дій).);

- Визначення умов децентралізації у фінансальній сфері має враховувати, з одного боку, наявність регіональних диспропорцій (ресурсно-просторового, економічного, відтворювального та іншого змісту), а з іншого - необхідність дотримання вимог справедливості та прозорості у розподілі та перерозподілі державних фінансів. Гармонізація та узгодження цих аспектів децентралізації у фінансовому секторі досягається насамперед через систему трансфертів, яка має бути чіткою та зрозумілою для суб'єктів міжбюджетних відносин.

- Реалізація вимог справедливості та прозорості при проектуванні децентралізації у фінансовому секторі базуватиметься на дотриманні принципу субсидіарності. Основними елементами цієї вимоги є визначення переліку та структури параметрів суспільних послуг, за які відповідає держава, та оцінка фінансового відображення цих обов'язків на основі визначення обсягу необхідних державних видатків.

- Різноманітність умов та обставин життя місцевих громад, особливості природно-географічних та демографічних характеристик території, особливості та відмінності у темпах розвитку регіональної економічної системи навіть у межах однієї держави, дозволяють застосовувати диференційований підхід до визначення обсягу владних повноважень, повноважень та відповідальності, що підлягають перерозподілу, в кожному конкретному випадку. Визначити необхідність у цьому.

- Формування фінансової основи ІМС - це не лише вимога ресурсного забезпечення виконання делегованих (доручених та делегованих) від держави функцій на місцевому рівні та надання населенню належних публічних послуг, а й довгострокова капіталомістка економіка, орієнтована на підвищення добробуту та якості життя населення, з одного боку, інфраструктура, необхідність забезпечення сталого регіонального розвитку через реалізацію соціальних, культурних та інших проектів і програм, з іншого - також мають бути враховані.

- У зв'язку з довгостроковим характером реалізації вищезазначених проектів і програм регіонального розвитку (часто виходять за рамки річного бюджету), слід додатково розглянути питання доцільності надання повноважень і можливостей місцевим органам влади в умовах децентралізації державної влади, а також можливості та умови розширення часових параметрів бюджетного планування.

- Побудова фінансової бази місцевого самоврядування в контексті перерозподілу повноважень у бюджетній сфері має також враховувати потенційні ризики виконання місцевих бюджетів, пов'язані з невизначеністю та непередбачуваністю економічних умов, притаманних ринковій економіці (ці ризики є особливо актуальними і важливими для країн з трансформаційною економічною системою). При цьому необхідно враховувати наступні аспекти.

Систематизувавши існуючі теоретичні підходи до опису сутності явища фіскальної (бюджетної, фінансової та податкової) децентралізації та узагальнивши специфіку змісту відповідних процесів перерозподілу державної влади у фіскальній сфері, автору вдалося структурувати складові цього процесу (див. рис. 1.1) (Додаток А).

Таким чином, в умовах децентралізації та підвищення бюджетної автономії місцевих бюджетів зростає відповідальність місцевих органів влади за результати своєї фіскальної діяльності, що вимагає розробки та використання ефективних наукових методів оцінки фіскального забезпечення місцевих бюджетів. Передусім це стосується вибору відповідних регуляторних інструментів та оцінки показників місцевих бюджетів. Оцінка фінансового забезпечення місцевих бюджетів є важливим регуляторним інструментом, який надає інформацію про ефективність місцевого самоврядування, фінансову незалежність місцевих бюджетів від органів державної влади та достатність фінансових ресурсів, необхідних для виконання функцій і зобов'язань місцевих бюджетів.

1.2. Фінансова децентралізація та фінансова самостійність місцевого самоврядування: основні аспекти взаємозалежності та взаємодія

Як елемент економічної реструктуризації, місцеві бюджети є однією з основних ланок реалізації державної бюджетної політики. Для того, щоб громада могла виконувати свою місію, вона повинна мати достатні фінансові ресурси для покриття власних витрат. Принцип фіскальної автономії є ключовим у формуванні бюджетів місцевого самоврядування.

Тому місцеві бюджети є одним з найважливіших напрямів економічних реформ в країні, оскільки вони формують міжбюджетні відносини, які забезпечують збалансованість соціально-економічного розвитку регіону, зміцнюють місцеві бюджети та підвищують фіскальну автономію.

У цьому контексті доцільно визначити роль фіскальної децентралізації як чинника, що впливає на фіскальну незалежність органів місцевого самоврядування. В Україні практика фіскальної децентралізації, яка зміцнює фінансову базу та повноваження органів місцевого самоврядування, є давньою і щорічно анонсується в Основних напрямках бюджетної політики, але на практиці процес підвищення рівня централізації бюджету продовжується.

«Фінансова децентралізація передбачає: - зміну системи оподаткування, при якій змінюються питомі надходження на користь місцевих бюджетів; - зміну трансфертної політики, яка не зможе будуватись на радянському принципі „від кожного по можливостям – кожному по необхідності”; - надання органами місцевого самоврядування більших повноважень в напрямку розробки та реалізації різноманітних програм соціально – економічного розвитку» [26].

«Децентралізація уряду здійснює позитивний вплив на якість управління, особливо у момент переорієнтації його ролі з командної на таку,

що забезпечує контроль за наданням громадських і державних послуг всіма рівнями державного управління. Завдяки впровадженню децентралізації підвищується ефективність, відповідальність, підзвітність та контроль у сфері державного управління» [14].

«Узагальнено децентралізацію можна охарактеризувати як процес розширення і зміцнення прав та повноважень адміністративно-територіальних одиниць або інших видів територіальних утворень у поєднанні зі зменшенням широти впливу та повноважень центральних органів влади, що здійснюється з метою підвищення ефективності управління, виконання завдань та задоволення потреб локального рівня. Також, на нашу думку, логічним є твердження про те що децентралізацію можна розглядати як метод управління в контексті запровадження принципів демократії та розвитку на місцевому рівні» [10].

«Слід зазначити, що ефективне впровадження та результативність фінансової децентралізації можливі при забезпеченні ряду передумов, а саме: достатнього рівня автономії органів місцевого самоврядування щодо визначення розміру і структури видатків місцевих бюджетів; чіткого розподілу видаткових зобов'язань між рівнями влади з врахуванням економічних критеріїв; достатнього адміністративного та фінансового потенціалу місцевих органів влади для успішного виконання делегованих їм повноважень; наявності ефективних стимулів та запровадження механізмів відповідальності органів місцевого самоврядування в частині забезпечення якості надання публічних послуг та задоволення суспільних потреб» [27; 17].

«Форми прояву фінансової децентралізації:

- самофінансування або відшкодування збитків виробництва шляхом плати користувачами за послуги;
- заходи часткового фінансування або виробництва, шляхом яких користувачі беруть участь у наданні послуг, розвитку інфраструктури шляхом фінансових внесків або вкладу робочої сили; - розширення місцевих доходів (податки на нерухомість, продаж або непрямі платежі);

- трансферти, які переміщують загальні доходи від податків, що надаються центральним урядом місцевим органам влади для загальних або специфічних використання;

- надання дозволу на місцеві запозичення або мобілізація грошових фондів місцевих органів влади через гарантування займу, кредитів» [20].

Важливою метою фіскальної децентралізації є не лише підвищення ефективності та якості надання публічних послуг на місцевому рівні, а й забезпечення сталого розвитку, економічного зростання та зниження рівня бідності в регіоні. Зрештою, сталий розвиток передбачає динамічний процес ефективного управління ресурсами та економічного зростання, що ґрунтується насамперед на партнерстві між державним і приватним секторами та громадянським суспільством.

Фіскальна децентралізація сприяє збільшенню ресурсної бази органів місцевого самоврядування та підвищенню ефективності їх використання, стимулюванню інновацій, розвитку людських ресурсів та підприємництва, покращенню стану довкілля. Впровадження фіскальної децентралізації має наслідки для всіх елементів місцевої фінансової системи, які повинні адаптуватися до нової ситуації шляхом реформування місцевого самоврядування. Перш за все, змінилася роль органів державної та місцевої влади в місцевій фінансовій системі (табл. 1.1), а також характер взаємовідносин і взаємозв'язків між ними.

Взаємовідносини та характер взаємовідносин між державою та місцевими органами влади змінилися переважно з вертикальних на горизонтальні. Зростає управлінський вплив місцевої влади на фінансові ресурси, які є об'єктом системи. Це призвело до зменшення залежності від адміністративних органів у прийнятті рішень та збільшення відповідальності за виконання рішень.

Таблиця 1.1

«Зміна ролі органів влади в контексті фінансової децентралізації»*

Рівень влади	Роль
Державні органи влади	Створення національної політики і стратегій державного розвитку, розробка систем і керівних принципів для органів місцевого самоврядування, надання бюджетних трансфертів для забезпечення виконання делегованих повноважень, а також моніторинг та надання підтримки органам місцевого самоврядування в забезпеченні населення публічними послугами.
Органи місцевого самоврядування	Управління фінансовими ресурсами в контексті національної політики та стратегій державного, регіонального і муніципального розвитку, які відповідають потребам місцевого населення і орієнтовані на досягнення цілей соціально-економічного розвитку територіальних утворень

Джерело:» [25].

Джерела надходження коштів стали значно диверсифікованішими за змістом і вийшли за межі податкового виміру, ставши невід'ємною складовою регіональної фіскальної системи та інструментом управління, що визначає напрями та інтенсивність різноманітних фінансових потоків. Має бути створена цілісна система взаємопов'язаних інструментів, які забезпечують ефективне використання коштів, діють безперервно, послідовно і одночасно та генерують додану вартість ресурсів на кожному етапі їх зростання.

Результативність фіскальної децентралізації має характеризуватися створенням надійної платформи для соціально-економічного зростання місцевої соціальної системи на різних рівнях, підвищенням рівня та якості життя її мешканців. Одним з найважливіших наслідків фіскальної децентралізації є підвищення інвестиційної привабливості регіону. Це є запорукою зростання економічного, соціального та культурного потенціалу адміністративно-територіальних одиниць та активізації інвестиційної діяльності, спрямованої на прискорення процесу відтворення реального сектору економіки.

Основною перевагою фіскальної децентралізації є її здатність гарантувати горизонтальну та вертикальну бюджетну конкуренцію, що сприяє регіональному та місцевому економічному розвитку і підвищенню

якості суспільних послуг, а також потенціал для підвищення ефективності розподілу таких послуг, тобто зосередження на задоволенні індивідуальних уподобань місцевого населення.

Однак фінансова децентралізація створює низку економічних і політичних ризиків, пов'язаних із зосередженням уваги на задоволенні місцевих інтересів і зменшенням важливості регіональних і національних інтересів. Основні переваги та недоліки фінансової децентралізації полягають у наступному рис. 1.2.

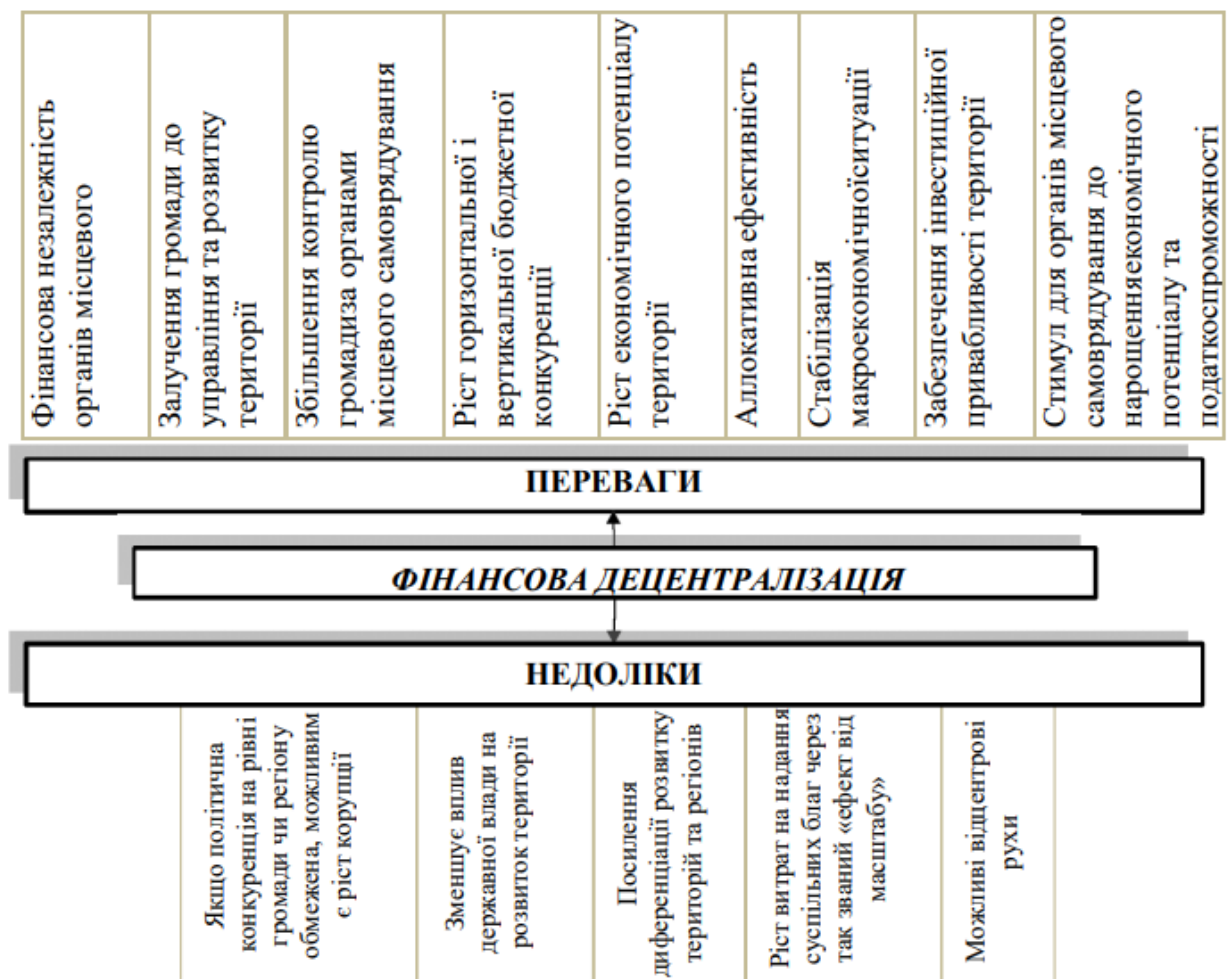

Рис. 1.2. «Недоліки та переваги фінансової децентралізації»*

Джерело:» [35].

Економічне процвітання держави безпосередньо залежить від фінансової стабільності регіонального розвитку. Як свідчить практика, сьогодні органи місцевого самоврядування стикаються зі складними та

загрозливими проблемами, які можна подолати шляхом запровадження фіскальних механізмів та застосування сучасних фіскальних технологій для наповнення місцевих бюджетів з метою стимулювання економічного зростання та покращення соціального добробуту регіону.

Стратегічна трансформація місцевої влади має на меті правильну імплементацію положень Європейської хартії місцевого самоврядування, основними з яких є розмежування повноважень між адміністративними та автономними органами, чіткий розподіл завдань між рівнями влади та фінансових ресурсів, необхідних для їх виконання.

«Постійною конференцією місцевих і регіональних органів влади Ради Європи, наголошується, що громадяни європейських міст мають право на «фінансові механізми і структури, які дозволяють місцевим органам влади знаходити фінансові засоби, необхідні для здійснення прав, визначених у цій Декларації». Декларація про принципи місцевого самоврядування в державах-учасниках Співдружності, прийнята Міжпарламентською асамблеєю СНД, передбачає, що законодавство про місцеве самоврядування має встановити права територіальних співтовариств на матеріально-фінансові ресурси, достатні для самостійного здійснення органами місцевого самоврядування покладених на них функцій і повноважень» [12].

Аналіз чинного законодавства показує, що відповідальність за встановлення належних відносин між органами місцевого самоврядування та працівниками і місцевими державними адміністраціями лежить, насамперед, на органах місцевого самоврядування.

«Це, зокрема, впливає із частини б статті 119 Конституції України, яка прямо відзначає відповідальність місцевих державних адміністрацій за взаємодію із органами місцевого самоврядування» [18].

Тому існує спеціальний законодавчо закріплений принцип оптимальної взаємодії між державними адміністративними органами та органами місцевого самоврядування.

Дослідження діалектичної природи фінансової децентралізації показує, що фінансова децентралізація є важливим підґрунтям для забезпечення фінансової незалежності адміністративно-територіальних одиниць. Це досягається шляхом надання органам місцевого самоврядування автономії у прийнятті та реалізації фінансових рішень, стимулювання місцевої інвестиційної діяльності, розробки та впровадження індивідуальних фінансових стратегій у кожній територіальній одиниці відповідно до її потреб, а також поширення та застосування загальнодержавних принципів.

Вплив місцевого самоврядування на формування суспільних відносин можливий лише за умови наявності в розпорядженні органів місцевого самоврядування достатніх фінансових ресурсів. Тому необхідно зміцнювати і розширювати фінансову базу органів місцевого самоврядування, які здійснюють свої повноваження відповідно до чинного законодавства України.

«У сфері фінансового забезпечення розвитку територій України протягом останніх років проявились і прогресують такі негативні тенденції:

- надходження обов'язкових платежів до бюджетів усіх рівнів забезпечено не в повному обсязі, що унеможлиблює забезпечення належного рівня утримання та розвитку об'єктів соціальної сфери та комунальної інфраструктури;

- у більшості обласних програм передбачено кошти, які не підкріплені можливостями бюджетного фінансування і не спираються на реальні розрахунки щодо їх забезпечення;

- зберігається недостатність коштів на реалізацію інфраструктурних проектів, які потребують значного бюджетного фінансування. Недостатня кількість власних стабільних доходів дуже обмежує вплив місцевих органів влади на соціальний, економічний та екологічний розвиток територій, саме тому розширення та оптимізація джерел наповнення місцевих бюджетів є досить актуальним питанням, вирішення якого сприятиме підвищенню рівня фінансової незалежності та самостійності органів місцевого самоврядування

та належного виконання покладених завдань для збалансованого та раціонального розвитку територіальних утворень» [26].

Важливим шляхом вирішення проблеми фінансування місцевих бюджетів є посилення зв'язку між соціально-економічним та бюджетним плануванням адміністративно-територіальних одиниць. Доходи місцевих бюджетів повинні залежати від соціально-економічної ситуації в регіоні місцевого самоврядування та виконання програм розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Основними причинами такої тенденції є висока залежність від центральних органів влади та обмеженість повноважень місцевих органів влади щодо управління фінансовими ресурсами для регіонального економічного розвитку, стимулювання пріоритетних напрямів діяльності та регулювання місцевих податків і зборів. Внаслідок вищезазначених причин місцеві органи влади не мотивовані до активізації своєї діяльності з метою підвищення ефективності використання та розвитку стратегічного потенціалу регіону.

Таким чином, сучасний етап економічного розвитку характеризується підвищеною увагою до місцевих соціально-економічних проблем, що є цілком закономірним, оскільки можливості зростання національної економіки значною мірою залежать від забезпечення рівномірного та сталого розвитку регіонів. Однією з основних причин цього є недостатнє врахування важливості регіональних чинників у соціально-економічному розвитку держави та сильна залежність регіонів від центру.

РОЗДІЛ 2. СТАН ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ФІНАНСОВОЇ САМОСТІЙНІСТІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз результатів проведення реформи фінансової децентралізації в Україні

Сучасна система забезпечення достатніх фінансових ресурсів для задоволення потреб місцевих громад є результатом реформи фінансової децентралізації в Україні. Оптимальний обсяг фінансових ресурсів та можливість їх добровільного формування є необхідною умовою для створення фінансового підґрунтя для сталого соціально-економічного розвитку громад з доступом населення до базових послуг.

«Система розподілу публічних фінансів зазнає поступового реформування для боротьби з наслідками надмірного рівня централізованості: значний рівень трансфертної залежності, низький рівень власних доходів, невідповідність покладених на громаду соціальних функцій та рівня фінансового забезпечення, відсутність транспарентності в розподілі фінансових ресурсів тощо.

Вирішення зазначеного переліку бюджетних проблем місцевого самоврядування розпочато з реформування системи прямих міжбюджетних відносин між місцевими бюджетами та державним бюджетом у 2015 р., що мало стати базисом для забезпечення бюджетної автономії та підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів. Сутність нового механізму бюджетного регулювання та вирівнювання полягала у переході від триступеневої до двоступеневої бюджетної моделі» [37].

Раніше існували прямі міжбюджетні відносини між державним бюджетом та обласними, районними і міськими бюджетами, які реалізовувалися у формі дотацій вирівнювання. Зміни до Закону про бюджет запровадили поняття базової дотації та встановили прямі міжбюджетні

відносини на двох рівнях. Зміни в системі прямих міжбюджетних відносин можна підсумувати наступним чином. рис. 2.1.

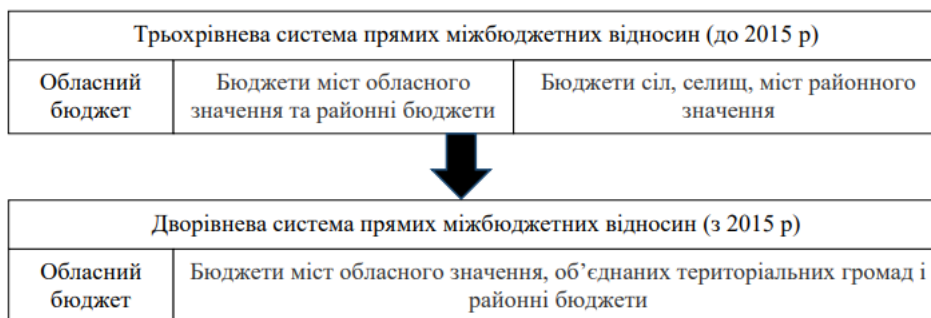

Рис. 2.1. «Еволюція системи прямих міжбюджетних відносин між державним бюджетом та місцевими бюджетами» [29]

Основною метою нової базової дотації є горизонтальне вирівнювання податкоспроможності регіонів відповідно до рівня доходів на душу населення. За попередньої системи горизонтального вирівнювання офіційно визначався обсяг видатків на утримання соціальної сфери, який порівнювався з обсягом доходів, а різниця компенсувалася у вигляді трансфертів. Іншими словами, встановлювався баланс між обсягом видатків, закладених у бюджеті, та потенційними доходами у цій сфері.

У новій системі вирівнювання базується не на видатках, а на доходах, зокрема на сумі податку на доходи фізичних осіб, що використовується для розрахунку індексу податкоспроможності. Подальша реформа адміністративно-територіального устрою має ґрунтуватися на принципі інтеграції та створенні фіскально спроможних об'єднаних територіальних громад з мінімальною трансфертною залежністю. Тому існує практична потреба в оцінці динаміки зміни фактичних показників у результаті реформи фіскальної децентралізації.

З метою виявлення загальної динаміки реформ та проведення детальних цільових порівнянь було вирішено оцінити масштаби фіскальної децентралізації на макро- та мікрорівнях. Період дослідження - 2015-2020 роки, тобто період активного впровадження реформи. На мікрорівні для

дослідження було обрано місцеві бюджети обласних центрів України, які є однорідними адміністративно-територіальними одиницями з унікальними характеристиками, фінансово стабільними та історично сформованими, найбільш чутливими до бюджетних змін та досягнення цілей соціально-економічного розвитку. Узагальнена модель оцінки рівня фінансової децентралізації на макро- та мікрорівні представлена в Додатку Б, а обрана система індикаторів для оцінки фінансової децентралізації - в Додатку В.

В: Табл. 2.2 (макрорівень) та Табл.2.3 (мікрорівень). Загальна методологія оцінки рівня фінансової децентралізації поділяється на кілька ключових етапів. На першому етапі здійснюється відбір і розрахунок індикаторів та їх розподіл на стимулюючі та дестимулюючі фактори відповідно до ступеня їх впливу на результативні показники. Другий етап передбачає нормалізацію розрахованих показників.

Третій етап - розрахунок інтегральних індикаторів фінансової децентралізації. Четвертий етап - розрахунок середнього інтегрального показника за аналізований період. Останній етап необхідний для розрахунку рейтингового діапазону цільового показника на мікрорівні.

Зауважимо, що більшість показників у таблиці розраховані у вигляді коефіцієнтів без прив'язки до відсоткових значень. Результати оцінки річних інтегральних коефіцієнтів фінансової децентралізації на макрорівні представлені у наступному форматі. табл. 2.4.

Таблиця 2.4

«Інтегральний коефіцієнт фінансової децентралізації на макрорівні за період 2015 – 2020 рр

Інтегральний коефіцієнт фінансової децентралізації	Рік						Відхилення (+/-) 2020 р. до 2015 р.
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
	1,11	1,20	1,19	1,17	1,19	1,24	0,13

Джерело:» [29]

Згідно з розрахунком інтегрального коефіцієнта фіскальної децентралізації, цей показник сягнув найвищого рівня у 2020 році (1,24). Основною причиною цього є суттєве зменшення обсягу державних трансфертів місцевим бюджетам (-40% порівняно з 2019 роком), що сприяло покращенню інших показників оцінки, пов'язаних із трансфертами (коефіцієнт автономії за доходами та коефіцієнт автономії за видатками). Крім того, частка податкових надходжень у загальних доходах місцевих бюджетів зросла за рахунок зменшення частки загального фонду бюджету та відповідної частки трансфертних надходжень.

Через зменшення загального обсягу місцевих бюджетів зменшилися показники видатків місцевих бюджетів у відсотках до видатків зведеного бюджету України та відповідні показники доходів/видатків місцевих бюджетів у відсотках до ВВП.

Загальне скорочення місцевих бюджетів пояснюється впливом карантинних обмежень, пов'язаних з поширенням коронавірусної інфекції (COVID-19), та відповідним скороченням запланованих видатків. Водночас однією з причин незабезпечення місцевих бюджетів запланованими податковими надходженнями є те, що деякі організації повністю або частково призупинили свою діяльність на час дії карантинних заходів, що відобразилося на незабезпеченні запланованих надходжень податку на доходи фізичних осіб - важливого джерела податкових надходжень до місцевих бюджетів. Недоотримання надходжень також пов'язане з карантинними обмеженнями, наданням пільг, відтермінуванням плати за землю та податком на безшлюбність. Найнижчий рівень цього показника серед проаналізованих років був у 2015 році, коли розпочалася реформа фіскальної децентралізації.

У період 2016-2019 років аналізований агрегований показник демонстрував певну стабільність. Іншими словами, міжбюджетні трансферти залишаються важливим коригуючим фактором на рівні фіскальної децентралізації. Це підтверджує правильність обраного шляху підвищення фіскальної незалежності місцевих громад. Загальними тенденціями є

поступове збільшення частки місцевих бюджетів у ВВП та зведеному бюджеті України, поступове збільшення частки податкових надходжень у загальних доходах, а також незначне зростання доходів на душу населення [29].

Для дослідження динаміки змін рівня фіскальної децентралізації на мікрорівні також було обрано період 2016-2020 років. Це період активного впровадження реформи фіскальної децентралізації та значних соціально-економічних і суспільно-політичних змін, а тому отримані дані покажуть зміни рівня фіскальної децентралізації обласних центрів в Україні.

Результати розрахунку рівня фіскальної децентралізації бюджетів обласних центрів України за 2016-2020 роки та їх рейтинг з бюджетами інших обласних центрів представлені в табл. 2.5. (Додаток Г)

Результати свідчать про загальне зростання рівня фіскальної децентралізації в місцевих бюджетах областей України. У цьому наборі обласних бюджетів бюджет міста Києва значно випереджає обласні бюджети України. Бюджет Києва значно випереджає інші міста за рівнем автономності доходів та видатків, індексом податкоспроможності та часткою доходів і видатків у ВРП регіону.

Водночас бюджети міст Одеси, Львова, Харкова та Запоріжжя мають стабільно високі показники завдяки високому рівню податкоспроможності на душу населення та оптимальним показникам бюджетної автономії за доходами та видатками. Спостерігається тенденція до стабілізації та покращення загального рівня фіскальної децентралізації у 2016-2020 роках у Вінниці (зростання на 15 позицій), Смілі (зростання на 7 позицій) та Хмельницькому (зростання на 7 позицій). Основною причиною цього є загальне збільшення частки податкових та неподаткових надходжень у доходах місцевих бюджетів та відповідне зменшення частки міжбюджетних трансфертів у доходах бюджетів, що призводить до підвищення рівня бюджетної автономії [29].

Водночас, погіршення рейтингу відбулося у містах Дніпро (-7 місце), Миколаїв (-10 місце) та Тернопіль (-11 місце). В інших містах чіткої та односпрямованої тенденції до зміни рівня аналізованого явища не спостерігалось. Розрахунок середнього інтегрального показника фіскальної децентралізації за досліджуваний період дозволяє розділити міста на групи відповідно до їх рейтингу за рівнем досліджуваного явища. Середні інтегральні показники фіскальної децентралізації для бюджетів центральних міст держави представлені в табл. 2.6. (Додаток Д).

«Одержані дані засвідчують, що більшість місцевих бюджетів (13 міст) знаходяться на середньому рівні оцінки фінансової децентралізації. В той же час, як в інтервалі задовільного рівня фінансової децентралізації не перебувало жодного бюджету. Найнижчий рівень досліджуваного показника серед аналізованої сукупності демонстрував бюджет м. Чернігів, що є наслідком низки проблем: значного рівня трансфертної залежності, низького рівня податкоспроможності та низки похідних показників автономії бюджету за доходами та видатками. Відносно стабілізованим рівнем ключових бюджетних показників з тенденціями до зростання характеризуються бюджети міст зростаючого рівня фінансової децентралізації» [29].

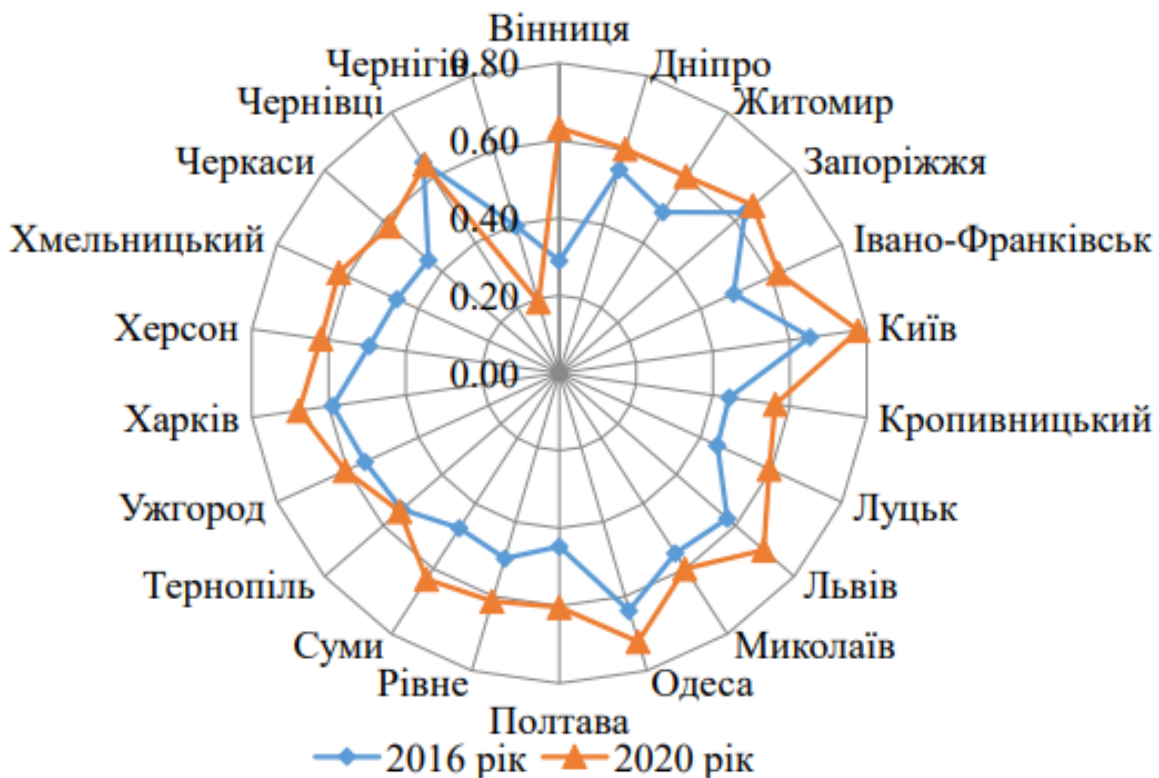
Великі міста мають високі значення цього показника: Одеса та Київ мають високі показники завдяки високим джерелам доходів та високому середньому індексу податкоспроможності на душу населення. Це зумовлено історичними, природно-кліматичними та соціально-економічними причинами. Однак реформа бюджетної системи, що базується на принципі бюджетної самостійності кожної громади, є причиною поступового підвищення загального рівня фіскальної децентралізації.

Для визначення ступеня зміни рівня структурних зрушень у досліджуваних індикаторах фіскальної децентралізації було використано пелюсткову діаграму, яка дозволяє візуально порівняти результати оцінювання. Графік на рис. 2.2 відображає динаміку зміни рівня фіскальної

децентралізації місцевих бюджетів в обласних центрах за період з 2016 по 2020 роки

Загалом, є наочні свідчення підвищення загального рівня фіскальної децентралізації в більшості проаналізованих областей, і це загалом позитивна тенденція. Винятком є бюджет Чернігова, який ми аналізували раніше. Чернігів має найнижчий загальний рівень фіскальної децентралізації і є винятком із загальної картини зростання фіскальної незалежності бюджету.

Таким чином, розрахунок інтегральних індикаторів фіскальної децентралізації та їх ранжування за певною шириною діапазону дозволяє оцінити ступінь фіскальної децентралізації на макро- та мікрорівні, а також виявити загальну динаміку змін у стані бюджетної системи.

«Рис. 2.2. Графічне співставлення рівня фінансової децентралізації бюджетів обласних центрів України за 2016 р. та 2020 р» [33].

Застосування цієї методики на мікрорівні дає можливість охарактеризувати стан досліджуваного явища для окремих бюджетів та, за

необхідності, провести зіставні порівняння еквівалентних об'єктів: Фіскальна децентралізація для місцевих бюджетів обласних центрів за період 2016-2020 рр. на основі інтегральних показників Результати розрахунку рівня фіскальної децентралізації свідчать про відхилення в кластеризації.

До групи з найвищим рівнем фіскальної децентралізації увійшли бюджети Києва та Одеси. Дніпропетровська, Харківська, Запорізька, Львівська, Чернігівська та Ужгородська області демонструють тенденцію до зростання. Обласний бюджет Чернігова має низький рівень фіскальної децентралізації. Бюджети інших обласних центрів знаходяться в групі середнього рівня. Розрахунок інтегрального коефіцієнта фіскальної децентралізації на макрорівні показує, що найвищого значення цей показник досяг у 2020 році (1,24), а найнижчого - у 2015 році (1,11).

2.2. Оцінка впливу фінансової децентралізації на соціально-економічний розвиток території

Багато урядових реформ спрямовані на підвищення загального рівня соціально-економічного розвитку. Аналогічно, реформа фіскальної децентралізації спрямована на підвищення автономії місцевих бюджетів з метою поступового та систематичного нарощування темпів соціально-економічного розвитку. Науково-методичний підхід, який використовується для оцінки рівня бюджетної децентралізації на макро- та мікрорівнях, полягає у комплексному аналізі основних бюджетних показників, які відображають загальний стан досліджуваного бюджету в регіоні.

Однак важливою метою органів місцевого самоврядування є також підвищення загального рівня соціально-економічного розвитку.

Крім того, одним з найважливіших принципів бюджетування є дотримання умов прозорості, які забезпечують відкритість у реалізації запланованих цілей розвитку. Ми пропонуємо поєднати результати

розрахунку індикаторів фіскальної децентралізації з показниками соціально-економічного розвитку.

У попередніх параграфах цієї роботи було розраховано низку показників стану місцевих бюджетів. Водночас, значна частка соціальних видатків фінансується саме з місцевих бюджетів. Іншими словами, місцеві бюджети є важливим інструментом задоволення базових потреб населення в сучасних умовах. Передбачається, що підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону пов'язане зі зростанням загального рівня фінансового забезпечення відповідних бюджетів.

Ефективним індикатором стану соціально-економічного розвитку обрано валовий регіональний продукт на душу населення. Як інструмент дослідження пропонується побудувати кореляційну матрицю для визначення коефіцієнта кореляції та рівня значущості. Результати розрахунків можна узагальнити наступним чином, табл. 2.7.

На основі отриманої кореляційної матриці можна припустити, що шість показників мають певний суттєвий вплив на рівень соціально-економічного розвитку протягом досліджуваного періоду. Це: частка податкових надходжень у загальних доходах, коефіцієнт автономії за доходами, коефіцієнт автономії за видатками, індекс податкоспроможності, коефіцієнт податкових зусиль органів місцевого самоврядування та трансфerti у відсотках до загальних доходів.

«Проте слід детальніше розглянути рівень зв'язку відібраних показників та їх структуру у відповідності до отриманих щорічних результатів. Розглядаючи кореляційну матрицю за 2016 рік сильним позитивним зв'язком відзначався коефіцієнт податкових зусиль місцевих органів влади (+0,821), що вказує на важливість прямої залежності соціально-економічного розвитку від рівня податкових надходжень на душу населення. Помірним ступенем позитивного кореляційного зв'язку відзначалися частка податкових надходжень в загальних доходах (+0,51), коефіцієнт автономії за доходами (+0,42) та коефіцієнт автономії за видатками (+0,43). Тобто загалом

підтверджується рівень зв'язку результуючого показника з обсягом податкових надходжень бюджету та рівнем власних доходів бюджету без урахування обсягу міжбюджетних трансфертів. В цей же час помірний негативний зв'язок демонструє частка трансфертів в загальних доходах місцевих бюджетів» [24;26;29].

Таблиця 2.7.

«Вплив показників фінансової децентралізації на рівень соціально-економічного розвитку територій України за 2016-2020 рр.

Показник (X)	Валовий регіональний продукт на душу населення (Y)	Рівень значимості (p)	Кількість місцевих бюджетів обласних центрів України (n)
2016			
Частка податкових надходжень в загальних доходах	0,5139	0,01	22
Коефіцієнт автономії за доходами	0,4243	0,05	
Коефіцієнт автономії за видатками	0,4338	0,05	
Коефіцієнт податкових зусиль	0,821	0,001	
Частка трансфертів в загальних доходах	-0,4243	0,05	
2017			
Частка податкових надходжень в загальних доходах	0,6172	0,001	22
Коефіцієнт автономії за доходами	0,6358	0,001	
Коефіцієнт автономії за видатками	0,6963	0,001	
Індекс податкоспроможності	0,8122	0,001	
Коефіцієнт податкових зусиль	0,8883	0,001	
Частка трансфертів в загальних доходах	-0,6358	0,001	
2018			
Індекс податкоспроможності	0,8318	0,001	22
Коефіцієнт податкових зусиль	0,8566	0,001	
2019			
Індекс податкоспроможності	0,8291	0,001	22
Коефіцієнт податкових зусиль	0,8441	0,001	
2020			
Індекс податкоспроможності	0,8331	0,001	22
Коефіцієнт податкових зусиль	0,8347	0,001	

Джерело:» [24]

Результати кореляційної матриці за 2019 та 2020 роки продовжують тенденцію 2018 року із сильним кореляційним зв'язком між індексом

податкоспроможності та коефіцієнтом податкового навантаження, що відображає певну стабільність ситуації в цілому та продовження вже обраного шляху фіскальної децентралізації з позитивними результатами.

Таким чином, в цілому виявлено значний кореляційний зв'язок між показниками стану місцевого бюджету та рівнем розвитку регіону. Місцеві бюджети визнаються інструментом соціально-економічного розвитку регіону. Загалом показники, пов'язані зі створенням конкретної дохідної бази, вважаються достатньо впливовими на показники ефективності. Це, зокрема, частка податкових надходжень у доходах, частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів, коефіцієнт автономії у доходах, коефіцієнт автономії у видатках, коефіцієнт податкових зусиль та індекс податкоспроможності.

У період 2018-2020 рр. два основні набори значущих кореляцій з рівнем соціально-економічного розвитку зафіксовано для коефіцієнта податкового навантаження та індексу податкоспроможності. Така ситуація в цілому підтверджує тезу про необхідність підвищення рівня податкових надходжень на душу населення, особливо за рахунок податку на доходи фізичних осіб, який є основним джерелом наповнення місцевих бюджетів.

Водночас необхідно продовжувати обраний шлях модернізації системи міжбюджетних трансфертів та розробити оптимальні механізми підтримки місцевих громад у фінансуванні соціальних видатків через надання додаткової дотації на освітню та медичну субвенції та здійснення переданих з державного бюджету видатків на утримання закладів освіти та охорони здоров'я. Кореляційний аналіз показав, що фіскальна децентралізація може розглядатися насамперед з точки зору зміни структури та обсягу доходів місцевих бюджетів з метою підвищення самостійності бюджетних видаткових повноважень.

Отримані результати акцентують увагу на економічній сутності фіскальної децентралізації - досягненні сталого соціально-економічного розвитку - за умови забезпечення видаткових повноважень переважно за

рахунок власних ресурсів. Виявлені взаємозв'язки ілюструють триваючу реформу міжбюджетних відносин та необхідність фіскальної децентралізації.

РОЗДІЛ 3. СВІТОВИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Дослідження формування та регулювання місцевих бюджетів у європейських країнах є важливим етапом розбудови ефективної системи місцевих бюджетів в Україні в умовах децентралізації. Досвід європейських країн у побудові місцевих бюджетних систем має особливе значення для України, оскільки в його основі лежить реформа адміністративно-територіального устрою, перерозподіл повноважень та передача фінансових ресурсів на місцевий рівень. Тому необхідно проаналізувати розвиток місцевого самоврядування та особливості його фінансового забезпечення з точки зору поєднання двох напрямів дослідження: адміністративно-територіального устрою країн-членів ЄС як основи ефективного функціонування місцевого самоврядування та особливостей формування і функціонування місцевих бюджетів в рамках реформи фіскальної децентралізації.

У рамках децентралізації, яка є основним вектором розвитку адміністративної та фіскальної систем європейських країн в останні роки, ці країни зіткнулися з необхідністю вдосконалення свого адміністративно-територіального устрою. Європейські країни, які планують базовий рівень адміністративно-територіальної автономії, зіткнулися з цією потребою через відсутність необхідної територіальної, матеріальної та демографічної бази для здійснення відповідних повноважень та надання публічних послуг на належному рівні.

«Тому реформування місцевого самоврядування в цих країнах розпочиналося з укрупнення територіальних одиниць базового рівня та формування територіального устрою, який би відповідав історичним, географічним та вимогам економічного розвитку. Так, в період з 1950 р. в

Європі з метою посилення базового рівня управління кількість органів місцевого самоврядування зменшилася практично на 40 тис.» [8].

«Зокрема, в таких країнах як Данія, Литва та Швеція кількість органів місцевого самоврядування зменшилася на 80%, у Великобританії – на 77%, в Німеччині – вдвічі. Загалом, внаслідок реформ 1965-1977 років малі адміністративно- територіальні утворення були або об'єднані, або згруповані в відповідні асоціації під спільним управлінням (табл. 3.1). (Додаток Ж)» [8; 11].

Причини вибору одного з цих двох напрямів реформування криються у вихідній ситуації в країнах напередодні реформ децентралізації. Згідно з теоретичними результатами, збільшення розміру громади, яка є базовою одиницею адміністративно-територіального устрою держави, забезпечує зростання її економічного потенціалу, але водночас знижує рівень впливу громади на управління своєю територією та ресурсами. Основними цілями реформування адміністративно-територіального устрою, а особливо його базових одиниць, є, по-перше, підвищення економічного потенціалу громади, а по-друге, посилення місцевої демократії.

«Відтак, зважаючи на порядок пріоритетності цілей, кожною з держав було обрано напрям реформування. Цілі підвищення адміністративного потенціалу та ефективності територіального управління досягалися через об'єднання невеликих територіальних громад в крупні одиниці місцевого самоврядування, цілі збереження взаємозв'язку між владою та населенням досягалися через формування проміжних структур міжмуніципального співробітництва» [6].

Отже, існує два плани реформування адміністративної сфери

- Скандинавський - передбачає створення великих базових адміністративних районів на базовому рівні (Велика Британія, Швеція);
- Південноєвропейський - об'єднання громад у менші організації базового рівня (Італія, Франція). Відповідно до концепції реформи,

європейські країни створили базові одиниці адміністративно-територіального устрою різного розміру та компетенції.

«Так, у Швеції в результаті укрупнення чисельність комун скоротилася у 10 разів. Сьогодні їх налічується 288, а середній розмір комуни становить 34 тис. мешканців. В Данії середня чисельність жителів базової адміністративно-територіальної одиниці становить 55 тис., у Великобританії – 120 тис. осіб, в Німеччині – 45 тис. жителів. Натомість, в Італії нові комуни в 90-х рр. створювалися при мінімальній чисельності населення 10 тис. осіб. При цьому, законодавством було передбачено стимулювання комун з чисельністю жителів менше 5 тис. осіб до об'єднання або приєднання до більших адміністративних формувань» [3].

«Тому, як висновок, при дослідженні системи міжмуніципального співробітництва можна зауважити: «така система забезпечення населення на місцях необхідними суспільними послугами є значно складнішою, аніж через просте укрупнення громад, проте більше відповідає суті децентралізації в частині покладання і реалізації відповідальності місцевої влади на місцях»»[28].

При вирішенні питання створення адміністративно-територіального устрою базового рівня, ефективного з точки зору фінансової спроможності та достатнього економічного потенціалу, рекомендується підкреслити роль центральних інституцій ЄС у визначенні напрямів розвитку політики місцевого самоврядування та у забезпеченні єдиної системи адміністративно-територіального поділу.

«Як уже зазначалося, Європейським агентством статистики (Eurostat) у 1988 році було сформовано єдину систему адміністративно-територіальних одиниць Європейського Союзу The Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS). Відповідно до Рішення Єврокомісії 2001/0046 від 14 лютого 2001 року Європейська класифікація NUTS одержала статус стандарту територіального поділу країн-членів ЄС для цілей статистики. У 2003 році Регламентом Європейського Парламенту і Ради Європи цю систему

класифікації введено в дію, в результаті чого держави-члени ЄС були змушені запровадити систему NUTS 1, 2, 3 і на добровільній основі NUTS 4, 5. Для кожного рівня визначено відповідну кількість населення (рис. 3.1).

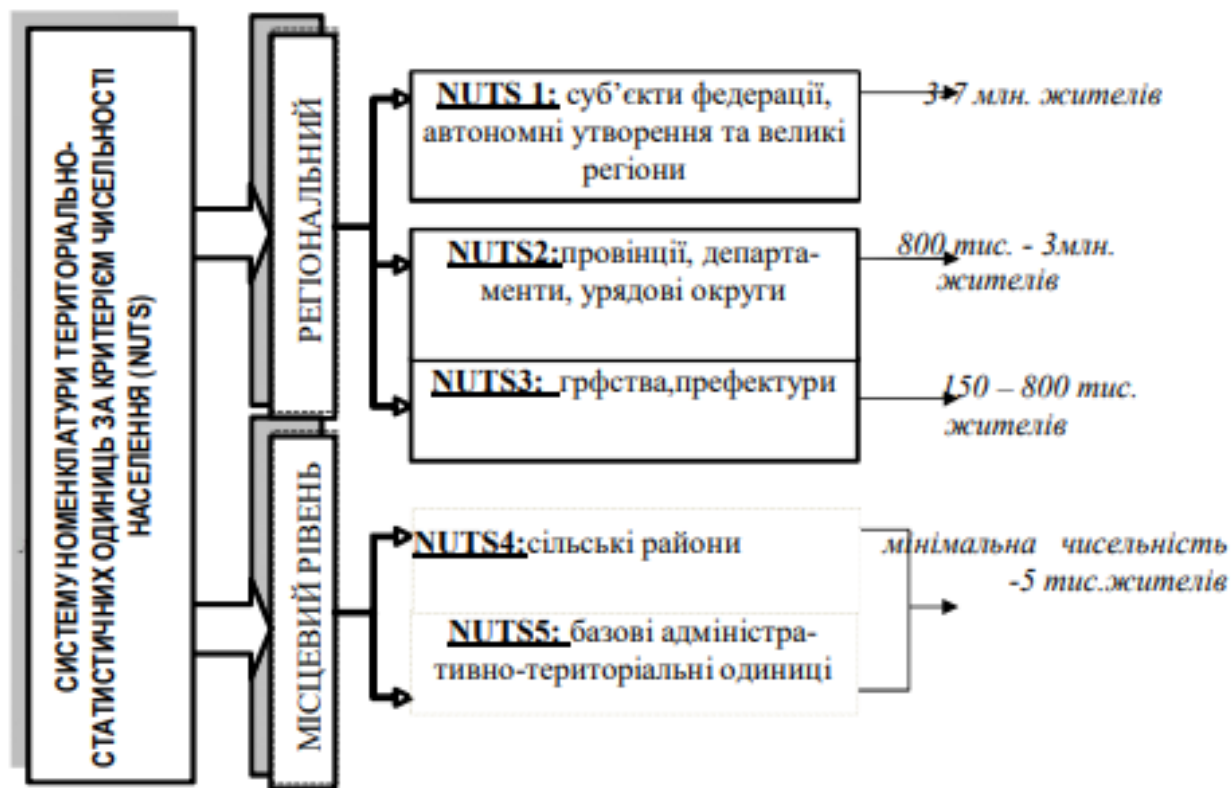

Рис. 3.1. «Класифікація адміністративно-територіальних одиниць відповідно до Системи номенклатури територіально-статистичних одиниць за критерієм чисельності населення (NUTS)*

Джерело:» [3; 7; 16; 29; 30].

Як наслідок визначення напрямку розвитку європейської інтеграції, нинішні країни-члени ЄС працюють над оптимізацією свого адміністративно-територіального устрою відповідно до критеріїв NUTS.

«Зокрема, урядом Литви запропоновано такі рівні відповідності єдиній системі адміністративно-територіальних одиниць Європейського Союзу: NUTS 1 – Литва, NUTS2 – Литва, NUTS 3 – повіт, NUTS 4 – самоврядування, NUTS5 – сянюнія. В Словаччині відповідно до Закону «Про територіальний і адміністративний поділ Республіки Словаччини» у 1996

році було сформовано адміністративно-територіальний поділ країни, яким визначено 8 країв та 79 округів.

В результаті адаптації до системи NUTS, адміністративно-територіальний поділ країни характеризується такими рівнями: NUTS 1 – Словаччина, NUTS2 – Братиславський край, Західна Словаччина, Центральна Словаччина, Східна Словаччина, NUTS3 – це вісім країв, NUTS 4 та 5 – це населені пункти місцевого рівня» [28].

Аналізуючи джерела доходів місцевих бюджетів, варто зазначити, що в деяких країнах ЄС місцеві фінанси характеризуються високим рівнем фіскальної автономії, тоді як в інших доходи місцевих бюджетів більше залежать від трансфертів, що розподіляються на центральному рівні.

«Причиною різних підходів до формування дохідної частини місцевих бюджетів країн-членів ЄС є їх орієнтованість в цьому питанні на один з двох принципів:

- принцип бюджетної еквівалентності, в основі якого лежить ідея фіскальної справедливості: доходи місцевих бюджетів мають бути пропорційними рівню податкового навантаження на жителів регіону чи адміністративно-територіальної одиниці;

- принцип національної солідарності, в основі якого лежить ідея фінансового вирівнювання на центральному рівні можливостей регіонів. Необхідність вирівнювання продиктована тим, що, по-перше, державою гарантоване надання соціальних послуг своїм громадянам на однаковому рівні, по-друге, низький рівень розвитку регіону тягне за собою зниження рівня ефективності переміщення капіталу, використання праці та інших економічних чинників. Окрім того, внаслідок існування особливостей стягнення податкових платежів до місцевих бюджетів в різних регіонах, виникає необхідність фінансового вирівнювання з центру регіональної диференціації податкових доходів» [23].

До країн, де доходи місцевих бюджетів залежать від міжбюджетного вирівнювання, належать Ірландія, Італія та Португалія, де трансфери

становлять 60-80% доходів місцевих бюджетів. Так, в Італії та Нідерландах 80% доходів місцевих бюджетів залежать від перерозподілу з державного бюджету. При цьому трансферти з боку держави в країнах ЄС надаються у трьох формах: дотації, цільові субсидії (субвенції) та перерозподіл податкових надходжень.

Аналіз особливостей фіскального вирівнювання в західних країнах показує, що підставами для запровадження міжбюджетних трансфертів є

- Вертикальні фіскальні дисбаланси;
- необхідність досягнення горизонтальної збалансованості бюджетних надходжень; та

- необхідність гарантувати постачання суспільних благ; та
- Забезпечення політичної та макроекономічної стабільності

«Країнами з високим рівнем фінансової автономії місцевих бюджетів є Австрія, Іспанія, Швейцарія та Швеція – 98-70%, в Фінляндії та Франції рівень фінансової автономії становить 55-70%. Фундаментом фінансової автономії місцевих бюджетів цих країн є місцеві податки та збори, а також надбавки до загальнодержавних податків, встановлених на місцевому рівні» [24].

«Якщо проаналізувати основні аспекти, які впливають на рівень податкової автономії місцевих бюджетів країн Європи, можна дійти таких висновків:

- лише у восьми країнах органи місцевого самоврядування мають право самостійно встановлювати податкові ставки та визначати базу оподаткування при оподаткуванні окремими податками та зборами. При цьому, в податкових системах цих країн низька питома вага місцевих податків;

- натомість, органи місцевого самоврядування в більшості європейських країн самостійно визначають граничні ставки податків на місцевому рівні (у Бельгії, Іспанії, Великобританії, Данії, Нідерландах, Швеції, Швейцарії та Фінляндії такі надходження забезпечують близько 84%

податкових надходжень місцевих бюджетів, у Польщі, Норвегії, Чехії та Угорщині – 45%);

- практично у всіх країнах Європи існує практика пропорційного розподілу локальних податкових доходів між місцевими та центральним бюджетом, проте, держав, в яких пропорцію розподілу визначають органи місцевого самоврядування, немає. Натомість, в чотирьох країнах Європи така пропорція може бути змінена лише за умови погодження цих змін з місцевими органами влади;

- тільки в одній країні Європи (Португалії) на центральному рівні встановлюються граничні ставки локальних податків та визначається база оподаткування цими податками» [1].

Слід зазначити, що формування податкових систем на місцевому рівні в європейських країнах базується на узгодженні поєднання двох цілей

- Забезпечення сприятливого податкового середовища для ефективного функціонування інституцій;
- забезпечення достатніх податкових надходжень до місцевих бюджетів для надання публічних послуг належної якості.

«Ключовим податком, який надходить до місцевих бюджетів в країнах Європи, є податок на доходи фізичних осіб. Так, у країнах Північної Європи питома вага податку становить 1/3 всіх податкових надходжень місцевих бюджетів, в Люксембурзі – 93%, у Чехії – 82%, в Німеччині – 80%, у Бельгії 62%» [21].

«Досліджуючи податкову систему країн Європи на локальному рівні, доцільно звернути увагу на роль та місце місцевих податків та зборів в цій системі. Так, у Франції за рахунок місцевих податків та зборів дохідна частина місцевих бюджетів наповнюється на 60%, у Німеччині – на 45%, у Великобританії – на 36%. При цьому, в європейських країнах розгалужена система місцевих податків та зборів: у Бельгії їх налічується близько ста, в Італії – 70, а у Франції – 50» [2].

У Великій Британії єдиним місцевим податком є податок на душу населення, який, враховуючи його частку в доходах місцевих бюджетів, є одним з найважливіших бюджетоутворюючих податків у країні. Підсумовуючи, слід зазначити, що організація податкових систем на місцевому рівні в європейських країнах відрізняється одна від одної, а також існують специфічні особливості у способах збору податкових платежів до місцевих бюджетів.

Як і в Україні, податок на доходи фізичних осіб є одним з основних джерел доходів місцевих бюджетів у таких європейських країнах, як Австрія, Бельгія, Данія, Норвегія, Польща та Швейцарія. На відміну від України, у Великій Британії та Нідерландах цей податок не зараховується до місцевих бюджетів. Аналогічна ситуація і з іншими податками: в одних країнах вони є основним джерелом доходів місцевих бюджетів, а в інших - не відіграють жодної ролі у розвитку місцевого самоврядування.

Як і в Україні, в європейських країнах на законодавчому рівні заборонено використання бюджетів розвитку для фінансування поточних видатків місцевих бюджетів. Крім розмежування на поточні та інвестиційні бюджети, в деяких країнах існує також поняття додаткових або допоміжних бюджетів. У Франції, наприклад, додаткові бюджети є описом поточного бюджету і забезпечують зв'язок між бюджетами різних періодів.

Формування систем місцевих бюджетів у європейських країнах відбувалося на тлі процесів децентралізації, які мали безпосередній вплив на рівень фіскальної автономії місцевих бюджетів. Незважаючи на особливості організації місцевої бюджетної системи (наприклад, формування дохідної частини та визначення видаткових повноважень, організація системи міжбюджетних трансфертів), вона побудована на основі максимального наближення до споживачів суспільних послуг.

ВИСНОВКИ

З розвитком децентралізації та підвищенням рівня автономії місцевих державних фінансів, органи місцевого самоврядування несуть все більшу відповідальність за результати своєї фінансової діяльності. Це стосується, насамперед, вибору відповідних регуляторних інструментів та оцінки місцевих фіскальних показників. Оцінка фінансового забезпечення місцевих бюджетів є важливим регуляторним інструментом, який надає інформацію про ефективність місцевого самоврядування, фінансову незалежність місцевих бюджетів від органів державної влади та достатність фінансових ресурсів для виконання функцій і зобов'язань місцевих бюджетів.

На сучасному етапі розвитку економіки зростає інтерес до місцевих соціально-економічних питань, що є цілком закономірним, оскільки потенціал економічного зростання країни значною мірою залежить від забезпечення справедливого та сталого розвитку місцевих територій. Однією з основних причин цього є недостатнє врахування важливості регіональних чинників у соціально-економічному розвитку держави та сильна залежність регіонів від центру.

Оцінка ступеня фіскальної децентралізації на макро- та мікрорівні шляхом розрахунку інтегральних індикаторів фіскальної децентралізації та їх ранжування за певною шириною інтервалів дозволяє визначити загальну динаміку зміни стану бюджетної системи.

Застосування цього методу на мікрорівні дає можливість охарактеризувати стан досліджуваного явища для окремих бюджетів та, за необхідності, здійснити еквівалентні об'єктні порівняння: Фіскальна децентралізація для місцевих бюджетів обласних центрів за період 2016-2020 рр. на основі інтегральних показників. Результати розрахунку рівня фіскальної децентралізації свідчать про відхилення в кластеризації.

До групи з найвищим рівнем фіскальної децентралізації увійшли бюджети Києва та Одеси. Дніпропетровська, Харківська, Запорізька, Львівська, Чернігівська та Ужгородська області демонструють тенденцію до зростання. Бюджет Чернігова має низький рівень фіскальної децентралізації. Бюджети інших обласних центрів знаходяться в групі середнього рівня. Розрахунок інтегрального коефіцієнта фіскальної децентралізації на макрорівні показує, що найвищого значення цей показник досяг у 2020 році (1,24), а найнижчого - у 2015 році (1,11).

Таким чином, загалом виявлено значну кореляцію між показником поточного стану місцевого бюджету та рівнем регіонального розвитку. Місцеві бюджети визнаються інструментом соціально-економічного розвитку регіону. Загалом показники, пов'язані зі створенням унікальної дохідної бази, вважаються достатньо впливовими на показники ефективності. Зокрема, це частка податкових надходжень у доходах, частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів, коефіцієнт автономії у доходах, коефіцієнт автономії у видатках, коефіцієнт податкових зусиль та індекс податкоспроможності.

У період 2018-2020 років стабілізувалися дві основні важливі кореляції з рівнем соціально-економічного розвитку: коефіцієнт податкового навантаження та індекс податкоспроможності. Така ситуація загалом підтверджує тезу про необхідність підвищення рівня податкових надходжень на душу населення, особливо за рахунок податку на доходи фізичних осіб, який є основним джерелом наповнення місцевих бюджетів.

Водночас необхідно продовжувати обраний шлях модернізації системи міжбюджетних трансфертів та розробити оптимальні механізми підтримки місцевих громад у фінансуванні соціальних видатків через надання освітньої та медичної субвенцій, а також додаткової дотації на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я. Кореляційний аналіз показує, що фіскальна децентралізація проявляється насамперед у зміні структури та обсягу дохідних джерел місцевих бюджетів у бік збільшення самостійності

бюджетних видаткових повноважень. Результати зосереджені на економічній сутності фіскальної децентралізації, а саме на досягненні сталого соціально-економічного розвитку. Виявлені взаємозв'язки вказують на необхідність продовження реформи міжбюджетних відносин та фіскальної децентралізації.

Як і в Україні, податок на доходи фізичних осіб є основним джерелом фінансування місцевих бюджетів у таких європейських країнах, як Австрія, Бельгія, Данія, Норвегія, Польща та Швейцарія. Натомість у Великій Британії та Нідерландах цей бюджетоутворюючий податок не надходить до місцевих бюджетів. Аналогічна ситуація і з іншими податками: в одних країнах він є одним з найважливіших податкових джерел доходів місцевих бюджетів, а в інших - не відіграє жодної ролі у розвитку місцевого самоврядування.

Як і в Україні, в європейських країнах на законодавчому рівні заборонено використання бюджетів розвитку для фінансування поточних видатків місцевих бюджетів. Крім розмежування на поточні та інвестиційні бюджети, в деяких країнах існує також поняття додаткових або допоміжних бюджетів. У Франції, наприклад, додаткові бюджети є описом поточного бюджету і забезпечують зв'язок між бюджетами різних періодів.

Формування систем місцевих бюджетів у європейських країнах відбувалося на тлі процесів децентралізації, які мали безпосередній вплив на рівень фіскальної автономії місцевих бюджетів. Незважаючи на особливості організації місцевої бюджетної системи (наприклад, формування дохідної частини та визначення видаткових повноважень, організація системи міжбюджетних трансфертів), вона побудована на основі максимального наближення до споживачів суспільних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. European Commission. URL: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>.
2. OECD. Decentralisation and economic growth. Network on fiscal relations across levels of government. Paris, 2016. 254 p.
3. Адміністративно-територіальна реформа зменшить кількість районів у 4 рази. 21.03.2014. ЗІК. Західна інформаційна корпорація. URL: http://zik.ua/news/2014/03/21/administratyvnoterytorialna_reforma_zmenshyt_kilki_st_rayoniv_v_ukraini_u_4_razy_472848. (дата звернення: 25 липня 2015 р.).
4. Адміністративно-територіальний устрій країн Європейського Союзу / за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, М.К. Орлатого. К.: НАДУ, 2015. 628 с.
5. Варцаба В. І., Мулеса Е. В., Придко Р. О. Аналіз наповнення місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Сучасні тенденції розвитку економіки і культури в Україні та світі*, 2023. Вип. 1(1). С. 14–20.
6. Васильєва Т.А. Реформа державних інститутів в Італії. *Государство и право*. 1993. № 3. С. 133.
7. Госпітальні округи: хто вирішує долю лікарень? 30.01.2017. Міністерство охорони здоров'я України. Офіційний веб-сайт. URL: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/pre_20170130_a.html
8. Данилишин Б. М., Пилипів В. В. Децентралізація у країнах ЄС: уроки для України. *Регіональна економіка*. № 1. 2016. С. 5-11.
9. Демчишак Н. Бюджетна політика в Україні: проблеми фінансування та регулювання інноваційної діяльності. *Формування ринкової економіки в Україні : зб. наук. праць*. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. Вип. 31. Ч. 1. С. 196-203

10. Децентралізація та ефективне місцеве самоврядування: навч. посіб. для посадовців місцевих та регіональних органів влади та фахівців з розвитку місцевого самоврядування. К.: ПРООН МПВСРТ, 2007. 269 с.
11. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua>
12. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 (у редакції від 16.11.2009). URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
13. Єрмоменко А. Місцеві бюджети у системі фінансового забезпечення територіальних громад. *Економічний вісник університету*, 2023. Вип. 57. С. 132–137.
14. Зайчикова В.В. Місцеві фінанси України та європейських країн. К.: НДФІ, 2007. 299 с.
15. Канєва Т. В., Карпенко М. Ю. Доходи місцевих бюджетів як інструмент забезпечення соціально-економічного розвитку території. *Проблеми економіки*, 2023. Т. 55. Вип. 1. С. 185–191.
16. Кириленко О. Етапи розвитку місцевих бюджетів України. *Фінанси України*. 2006. №4. С. 22-28.
17. Клименко О.М. Фінансова децентралізація як основа розвитку місцевого самоврядування. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. Том 29 (68). № 5. С.103-107.
18. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
19. Кузькін Є.Ю. Розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 гроші, фінанси і кредит. Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. Харків, 2019.

- 20.Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навч. посіб. К.: 2017. 110 с.
- 21.Лисяк Л. В. Бюджетна політика як інструмент забезпечення фінансової безпеки України. *Modern economics*. 2018. № 9. С. 53-59.
- 22.Ломачинська І. А., Чуркіна І. Є. Децентралізація місцевих бюджетів в Україні: виклики в період війни. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2022. № 20. С. 29–31.
- 23.Луніна І. О. Державні фінанси у перехідний період / Х.: «Форт», 2000. С. 102.
- 24.Мерщій Б. Є. Транспарентність бюджетної політики в умовах фінансової децентралізації територій. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування. – Сумський державний університет Міністерства освіти і науки України, Суми, 2021. 262 с.
- 25.Мізіна І.В. Фінансова децентралізація та її вплив на систему місцевих фінансів України. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 6-7 (32-33). С.41-48.
- 26.Набатова Ю. О., Ус Т.В. Формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів. *Ефективна економіка*. 2015. Режим доступу до ресурсу:
<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4100>.
- 27.Проект з регіонального врядування та розвитку України «Фіскальна децентралізація в Україні: поточний стан та необхідність реформ».
URL:
http://www.rgd.org.ua/resources/publications_list/Fiscal_decentralization_in_Ukraine_UKR.pdf.
- 28.Пелехатий А. О., Західна О. Р. Адміністративно-територіальна реформа як інструмент децентралізації фінансових ресурсів.

- Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Вип. 4 (108). 2014. С. 167-175.
- 29.Першко Л. О. *Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації : монографія / Л. О. Першко. – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2020. – 316 с.*
- 30.Пігуль Н.Г., Боярко І.М., Люта О.В. Європейський досвід формування доходів місцевих бюджетів. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2012. № 5 (192), т.2. С. 138-142.
- 31.Піхоцька О. М. Ющик Ю. В. Аналіз виконання бюджетів в період воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. 2022. Вип. 35. С. 25–32.
- 32.Раделицький Ю. О. Місцеві бюджети в умовах поглиблення фінансової децентралізації в Україні: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. 312 с.
- 33.Раделицький Ю. О. Місцеві бюджети в умовах фінансової децентралізації в Україні. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 Гроші, фінанси і кредит. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2019. 443с.
- 34.Раделицький Ю. О. Розвиток місцевих бюджетів у країнах Євросоюзу // Научный диспут: вопросы экономики и финансов: материалы XIII междунар. науч.-практ. конф. (Харьков – Вена – Лондон, 31 января 2019 г.). Харьков-Вена-Лондон: Интернаука, 2019. С. 63-64.
- 35.Раделицький Ю.О. Місцеві бюджети в умовах фінансової децентралізації в Україні: дис. ... док. економ. наук / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2019. 443 с.

36. Соколова О., Ковальчук А. Теоретичні засади фінансової децентралізації в умовах реформування системи державного управління. *Вісник НАДУ при Президентіві України (Серія “Державне управління”)*. 2016. №4. С. 117-124. URL:
<http://visnyk.academy.gov.ua/pages/dop/62/files/03055491-6112-48aa-87dcdcbcaeba697f5.pdf>
37. Чи є фінансово спроможними громади, які отримують дотацію з державного бюджету: коментар експерта. URL:
<https://decentralization.gov.ua/news/7991>